

ספר משלי פרק ט

(ח) אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׁנֹאֶךָ הוֹכַח לְחָכָם וַיֵּאָהֲבֶךָ:

משלי פרק יג פסוק כד

חֹשֶׁךְ שְׁבִטוֹ שׁוֹנֵא בְּנוֹ וְאַהֲבוּ שְׁחָרוּ מוֹסֵר:

ביאור הגר"א - משלי פרק יג פסוק כד

חושך שבטו שונא בנו: מי שמונע את שבטו הראוי להכותו בשבט ומחפה עליו ואינו מייסר אותו בשבטו הוא שונא בנו כי לסוף יצא לתרבות רעה ולכן אמר חושך שבטו כלומר הראוי לו.

ואוהבו שחרו מוסר – כלומר, אבל מי שאוהב את בנו לא שמייסר אותו על הראוי לו אלא שחרו מוסר, שדורש עליו פן עשה נדנוד קל ומייסר עליו על זה, כמ"ש בעל העקידה משל לאשה שרואה במראה כשהיא מתקשטת ומרחצת טנופיה היא בוררת מראה היותר יפה שמראה את כתמיה הדקין לגדולים והיינו מפני שרוצה להסיר אף כתמיה הדקים מאוד בכדי שתהא נראת יותר יפה. כן האוהבו יותר דורש יותר על אולתו אשר עשה ומייסר אותו ע"ז בכדי שלא יעשה עוד אף הדבר הקטן.

ולכן אמרו במסכת מכות אפילו גמיר נמי מצוה קא עביד מה שמכה אותו, והיינו שלא יהיה בו נדנוד רע כלל:

ביאור הגר"א - משלי פרק ט פסוק ח

אל תוכח לץ – אף שהלץ אינו מבזה אלא אם כן מיסרין לו אעפ"כ אל תוכח אותו אפילו בדברים כי פן ישנאך. הוכח לחכם חכם הוא בתורה והוא היפוך הלץ כמ"ש שנים שישבו ואין ביניהם דברי תורה ה"ז מושב לצים ואמר אע"פ שהוא חכם ויודע עבירה אעפ"כ תוכיח אותו כי דרך הצדיקים התוכחה להם כמראות הצובאות שהאשה רואה וכל מראה שמראה לכלוך וטינוף דק לגדול, הוא טוב יותר, מפני שרוצה להעבירה ועי"ז תהיה מעבירה אפילו טינוף דק וקטן ותהיה מחמת זה נקיה. ויזכה מאוד כן הצדיקים חפצים ואוהבים למי שמגדיל להם העבירה שעשה אף שהוא באמת דק וקטן כי על יד זה יהיה זכים ונקיים אפילו מעבירות קטנים, וכל מי שמגדיל להם מה שעשו אוהבים אותו יותר וזהו "ויאהבך":

מסכת ערכין דף טז עמוד ב

תניא, א"ר טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש

בדור הזה שיודע להוכיח¹.

ואמר רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר: [משלי ט, ח] "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך."

רש"י ד"ה קובל עליו: כשהייתי רואה בו דבר גנאי.

ספר חסידים סימן תתקסה

יכולים צדיקים לעשות גדרים על חסידים ויראים שיעברו על מה שגדרו אף על פי שאין הציבור יכולים לעמוד באותו גדר אבל הם בעצמם ברצונם מקבלים כגון שאמרו ביניהם "כשאנו יושבים לפני הרב כל מי שיכנוס לתוך דברי חבירו נלקנו" או "כל מי שידבר דבר בטל או מי שיעכב לבא לבית המדרש על זמנם הקבוע או לבית הכנסת ולא יתן לדבריו אמתלא הנראה בעיניהם וכיוצא באלה נלקה בכך וכך או במעות" שהרי כיוצא באלה אמר ר' יוחנן בן נורי כמה פעמים לקה עקיבא בן יוסף ע"י לפני רבן גמליאל והוסיף לי אהבה לקיים מה שנאמר [משלי ט, ח] הוכח לחכם ויאהבך.

1. מהרש"א חידושי אגדות מסכת ערכין דף טז עמוד ב שם אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח. פרש"י שיודע להוכיח דרך כבוד שלא כו' ע"ש. ולפי זה הך דאר"י כו' שהרבה פעמים לקה רבי עקיבא כו' וכ"ש שהוסיף בי אהבה כו' אינה ראייה לכאן כלל אלא אדלעיל קאי אמקבל תוכחה כמו ר' עקיבא שקיבל תוכחה ועי"ל דה"פ מי שיודע להוכיח דהיינו שיודע שאין להוכיח אלא את המקבל תוכחה ולא הלץ שאינו מקבל תוכחה ולפי זה שפיר מייתי ראייה מר' עקיבא ומהאי קרא דאל תוכח גו' וכה"ג מייתי לה מהאי קרא ביבמות ס"פ הבע"י ועיי' בחדושינו: